

TEKST EN FOTO'S HERMAN BINK

Bijzondere molens

Molen 'De Biks' Onnen

In 'Bijzondere molens' worden molens in Noord-Nederland geportretteerd met een bijzonder 'karakter': ze zijn bijvoorbeeld enig in hun soort. In dit nummer aandacht voor de poldermolen 'De Biks' in Onnen (gemeente Haren). Een gesprek met molenaar Kees Kuiken.

Onnerpolder

Vanuit het dorpje Onnen volg ik de weg naar poldermolen 'De Biks'. Die ligt nog een eind buiten het dorp. Het is al een tijd droog geweest. De onverharde weg, de Noorderhoofdijk, meandert door het landschap. Links en rechts liggen in de groene wei meest roodbonte koeien te herkauwen. In de achteruitkijkspiegel zie ik een enorme stofwolk de auto volgen. Dan is daar in een zee van groen de molen. Hij steekt hoog en donker af tegen de blauwe lucht. Geen mens te zien. Ik loop een rondje over het witte schelpenpad rondom de molen.

Er ligt een verzameling van allerlei bijzondere schelpen vlak langs de onderkant van de molen. Zwaluwen zwieren door de lucht. Het ziet er allemaal paradijselijk uit bij het Drentsdiep dat hier langs stroomt, een voortzetting van de rivier de Hunze. Het hele terrein om de molen maakt een verzorgde indruk. Aan de overkant zie ik een watervlakte, de Westerbreekstermadepolder, een van de veertien bergingspolders (overloopgebieden) om wateroverlast tegen te gaan, 400 ha groot. Dat hoor ik van de intussen opgedoken molenaar.

Beroepsmolenaar

Molenaar Kees Kuiken (1946) woont hier sinds 1974. Als hij er voor het eerst komt is de molen een wrak, het huis een bouwval en het erf een vuilnisbelt. Na zijn opleiding tot scheepswerktuigkundige op Terschelling volgt hij na vier jaar varen een studie aan de hogere zeevaartschool te Groningen. Hij woont dan in Ten Boer. In Onnen zoekt men *'een bediende voor het elektrische gemaal; elektrische vakkennis gewenst, doch niet vereist.'* "Dat ben ik gaan doen," vertelt hij. "In 1978 is de molen gerestaureerd evenals het huis. Het erf is heringericht, en daar ben ik tot op heden mee bezig." Er volgt een tweede restauratie van de molen in 2001. Van 1978 tot het jaar 2000 is hij docent aan de Zeevaartschool te Delfzijl en de Hanzehogeschool te Groningen.

Behalve beroepsmolenaar is Kees druk met zijn eigen bedrijf *'Target-Global Energy Training'*. (www.target-trainingcentre.nl). Hij geeft daarbij over de hele wereld cursussen en technische adviezen omtrent het gebruik van diesel- en gasmotoren, stoomturbines, stoomketels en elektriciteitscentrales gecombineerd met warmtekrachtkoppeling. Hij schrijft boeken en artikelen over dieselmotoren. In het buitenland maken scholieren van 24 hogescholen gebruik van dit werk bij hun studie. Van 2006 tot 2012 was Kees Kuiken technisch adviseur voor het Groninger Molenhuis.

Waterbeheer

Waarschijnlijk heeft op deze plek al eerder een molen gestaan, maar daar is niets over terug te vinden.

De huidige molen, een achtkante bovenkruier (type grondzeiler) is in 1857 gebouwd door Helenius ten Have uit Mensingeweer. In de omgeving stroomt een riviertje, de Biks. Boeren in de omgeving zeiden tegen elkaar: "We gaan naar molen De Biks." Daarom heeft Kees Kuiken hem in 1978 die naam gegeven. Om verdroging tegen te gaan, liet hij 's zomers in de Onnerpolder (1372 ha groot) water binnenstromen. "’s Winters loosde hij overtollig water weer af op de Hunze. Op een natuurlijke rivier. Mooi dat dit nog steeds zo is," zegt de molenaar.

Maar windkracht alleen is te afhankelijk van de wisselende weersomstandigheden. En de polder moet bemalen worden. Successievelijk draait de molen later dan ook op *stoom* (1910-1929), op *diesel* (1929-1958) en op *elektriciteit* (1958). De elektromotor functioneert nog steeds. Tijdens de wateroverlast van 1998 maalt de molen per dag 86.000 kub water weg. Een serie

aggregaten draait dan continu 24 uur per dag ruim drie weken lang. Er wordt 130.000 liter dieselolie verstoekt.

Bijzonder

Wat is het bijzondere aan deze molen?* Het bijzondere zit hem in de aandrijving. Normaal bij de aandrijving tussen het wiekenkruis en de waterpomp is sprake van houten tanden, een houten koningsspil en een houten (of stalen) vijzel. De Biks heeft een *houten* bovenwiel met een *gietijzeren* tandkrans, een bonkelaar met *celeron*-tanden (*soort kunststof*), een *stalen* koningsspil en twee *verticale schroefpompen* met *riemaandrijving*. Slechts drie molens in Nederland hebben dit. De andere staan op Texel en in het Land van Maas en Waal. Meestal geen succes volgens Kees. Er is namelijk een vrij hoog toerental voor nodig willen ze werken. Het wiekenkruis dient minstens 60 enden te lopen wil een pomp de waterdeur openen. Pas bij 80 enden bereikt de pomp zijn normale capaciteit. Ook het aanloopkoppel is veel hoger dan bij vijzels.

De Biks is waarschijnlijk ook de eerste molen in Nederland voorzien van het Dekkersysteem met zelfzwiching (1927). Hij vervult sinds 1978 een belangrijke rol als reservegemaal om het waterpeil te beheren voor de Onnerpolder.

Waterschap

Na Waterschap Gorecht is het *Waterschap Hunze en Aa's* sinds 15 november 2004 eigenaar van de molen. Dit fusiewaterschap met het hoofdkantoor in Veendam beheert het 213.000 ha. grote stroomgebied van de vijf belangrijkste rivieren in Noord-Nederland, te weten de Hunze, de Drentsche Aa, de Mussel Aa, de Ruiten Aa en de Westervoldse Aa. Er wonen zo'n 420.000 mensen. Het heeft 27 km aan zeedijk, 500 km aan kanaaldijken en 3525 km kanalen en sloten. Nog onlangs (juni 2013) stuurde dit Waterschap zes medewerkers en twee zandzakvulmachines naar het noorden van Duitsland om te helpen dijkdoorbraak langs de Elbe te voorkomen.

Radertje

In het grote geheel van het waterbeheer in dit stroomgebied is poldermolen De Biks met molenaar Kees Kuiken één radertje. Samen met de andere gemalen levert het een nuttige bijdrage aan het in goede banen leiden van het vele water dat door dit gebied stroomt, en daarmee aan de veiligheid van de bewoners.

* als bijzonderheid mag niet onvermeld blijven dat Kees Kuiken aan het eind van de wieken op de rood-wit geblokte remkleppen (een Brabantse traditie) de namen met geboortedata van zijn kleinkinderen heeft gezet. Die komen namelijk uit Brabant.

